

চাকৰি ক'তেনো পাম ?

ড° হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা

অধ্যাপক, গণিত বিভাগ

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

উন্নত দেশসমূহৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৈতে আমাৰ দেশৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এক চকুত পৰা বৈসাদৃশ্য এয়ে যে আমাৰ দেশৰ বেছিভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই শিক্ষা সমাপ্ত কৰালৈকে অৰ্থনৈতিক ভাৱে নিজৰ মাক-দেউতাকৰ ওপৰতেই সম্পূৰ্ণভাৱে নিৰ্ভৰশীল হৈ আপেক্ষিকভাৱে এক সহজ জীৱন উপভোগ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। হাঁহি-স্মৃতিৰ মাজেৰে শিক্ষাজীৱন সমাপ্ত কৰাৰ পিছতহে তেওঁলোকে চিন্তা কৰে — ‘ভৱিষ্যতৰ সংস্থাপনৰ বাবে এতিয়া কি কৰিম?’ এক অচিন নিৰাপত্তাহীনতাৰ ভাৱে তেওঁলোকৰ মনত ক্ৰিয়া কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে উন্নত দেশসমূহৰ বেছিভাগ ল'ৰা-ছোৱালীয়েই পঢ়িথকা দিনৰ পৰাই আৰ্জন কৰা আৰম্ভ কৰা বাবে হয়তো তেওঁলোকৰ বাবে তেনে পৰিস্থিতি মোকাৰিলা কৰাত কিছু সহজ হয়। যাহওঁক, আমাৰ উদ্দেশ্য হৈছে আমাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভৱিষ্যত সংস্থাপন লভাত সহায় হোৱাকৈ কিছু তথ্যৰ যোগান ধৰাহে। সফলতাৰ বাবে লাগিব তেওঁলোকৰ নিজস্ব পৰিশ্ৰম, সাধনা আদি। তাৰ কোনো বিকল্প নাই।

এইখিনিতে উনুকিয়াই থ'ব খোজো যে যিখিনি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সপোন শিক্ষকতা অথবা ইউ.পি.এছ.চি. (U.P.S.C.), এ.পি.এছ.চি. (A.P.S.C.) আদি প্ৰতিযোগিতামূলক পৰীক্ষাৰ দ্বাৰা কোনো চাকৰিত মকবল হোৱা, তেওঁলোকৰ বাবে তলৰ কথাখিনি লিখা হোৱা নাই। আমাৰ দৃষ্টি আন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ ওপৰতহে নিবদ্ধ।

তেনে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে সাধাৰণতে বেঙ্ক, জীৱনবীমা আদি অনুষ্ঠানৰ বিভিন্ন পৰীক্ষাৰ বাবে তৈয়াৰী আৰম্ভ কৰে। সেই একেধৰণৰ তৈয়াৰীৰ জৰিয়তে বহিব পৰা এক বিশেষ বিভাগৰ পৰীক্ষা সম্পৰ্কে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কিছু কথা জনোৱাই এই লিখনিৰ মূল উদ্দেশ্য।

আমাৰ ৰাজ্যখন সকলো দিশতে পিছুৱাই থকাৰ এক অন্যতম কাৰণ আমাৰ দৃষ্টিত এয়ে যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনস্থ বিভিন্ন দপ্তৰত আন আন প্ৰভাৱশালী ৰাজ্যসমূহৰ তুলনাত আমাৰ ৰাজ্যৰ মানুহৰ উপস্থিতি তেনেই কম। এই সংখ্যা বঢ়াব নোৱাৰিলে কেৱল দুই-এজন আই.এ.এচ্, আই.পি.এচ্ আদি বিষয়াৰ দ্বাৰা আমাৰ বৰ্তমানৰ অৱস্থাৰ হয়তো বৰ বেছি পৰিৱৰ্তন নঘটিব।

ষ্টাফ্ ছিলেক্ছন্ কমিছন্ (SSC) কি আৰু এই অনুষ্ঠানে কি কি চাকৰিৰ বাবে পৰীক্ষা পাতে সেই সম্পৰ্কে বহুতেই জানে আৰু আন বহুতে আকৌ সেই সম্পৰ্কে সম্পূৰ্ণ অজ্ঞ।

কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনস্থ আই.এ.এচ্ (IAS), আই.পি.এচ্ (IPS), আই.এফ.এচ্ (IFS) আদিৰ চাকৰিক A ‘গ্ৰেড’ত ধৰা হয় আৰু সেইবোৰৰ বাবে পৰীক্ষা পাতে ইউনিয়ন পাব্লিক চাৰ্ভিছ কমিছনে (UPSC)।

ওপৰোক্ত চাকৰিবোৰৰ বাহিৰে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনস্থ বাকী চাকৰিবোৰক B, C, D ‘গ্ৰেড’ত ধৰা হয়। জনামতে প্ৰত্যেক বছৰে প্ৰায় পোন্ধৰৰ পৰা বিশ হাজাৰমান মানুহ এই চাকৰিবোৰৰ বাবে দৰকাৰ হয়। এইসকলোবোৰ চাকৰিৰ বাবে পৰীক্ষা পাতে ষ্টাফ্ ছিলেক্ছন্ কমিছনে।

পৰীক্ষাবোৰ তিনিটা স্তৰত অনুষ্ঠিত হয়—প্ৰথমটো ‘মেট্ৰিক’ পাছ কৰাসকলৰ বাবে Multi Tasking Staff Examination (MTS), যিটোত বয়সৰ উৰ্দ্ধতম সীমা ২৫ বছৰ আৰু যিটো পাছ কৰিলে প্ৰায় ২৫,০০০ মান টকাৰ দৰমহাৰে চাকৰি এটাৰ আৰম্ভণি হয়। দ্বিতীয়টো, ‘হায়াৰ ছেকেণ্ডাৰী’ পাছ কৰা সকলৰ বাবে Combined Higher Secondary Examination (CGHL), যিটোত বয়সৰ উৰ্দ্ধতম সীমা ২৫ বছৰ আৰু যিটো পাছ কৰিলে প্ৰায় ৩০,০০০ মান টকাৰ দৰমহাৰে চাকৰি এটাৰ আৰম্ভণি হয়। তৃতীয়টো, ‘ডিগ্ৰী’ পাছ কৰা সকলৰ বাবে Combined Graduate Level Examination (CGL), যিটোত বয়সৰ উৰ্দ্ধতম সীমা ২৭ বছৰ আৰু যিটো পাছ কৰিলে প্ৰায় ৫০,০০০ তকৈ বেছি টকাৰ দৰমহাৰে চাকৰি এটাৰ আৰম্ভণি হয়। অৱশ্যে SC, ST, OBC আদি শ্ৰেণীভুক্ত প্ৰাৰ্থীৰ

বাবে বয়সৰ উৰ্দ্ধতম সীমাত শিথিলকৰণৰ ব্যৱস্থা আছে।

বহুতৰ মনলৈ প্ৰশ্ন আহিব পাৰে — চাকৰিবোৰ বা কেনেকুৱা? স্তৰ অনুযায়ী কামৰ ধৰণ অথবা কিছু চাকৰিৰ নাম তলত উল্লেখ কৰা হ’ল। সকলোবোৰ উল্লেখ কৰা আমাৰ পক্ষে সম্ভৱ নহ’ব। তদুপৰি সেইখিনি ইংৰাজীতেই ৰখা হ’ল। কোনো যেন দায়-দোষ নধৰে, কাৰণ আমাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক কিছু তথ্যৰ যোগান ধৰা হৈছে কোনো সাহিত্যসেৱা নহয়।

Multi Tasking Staff Examination (MTS)

- Physical maintenance of records/files of the section you are posted
- General cleanliness and upkeep of the section/unit
- Carrying of files and other papers within the building
- Photocopying, sending of FAX etc.
- Other non-clerical work in the section/unit
- Assisting in routine office work like diary, despatch etc., including on computer
- Delivering of 'dak' (outside the building)
- Watch and ward duties
- Opening and closing of rooms
- Cleaning of rooms
- Dusting of furniture etc.
- Cleaning of building, fixtures etc.
- Work related to candidates ITI qualifications, if it exists
- Driving of vehicles, if in possession of valid driving license
- Upkeep of parks, lawns, potted plants etc.
- Any other work assigned by the superior authority.

এইখিনিত এইটো কথা উল্লেখ কৰাৰ দৰকাৰ অনুভৱ কৰিলো যে যদিও ‘মেট্ৰিক’ পাছকৰা সকলৰ বাবে এই পৰীক্ষা পতা হয়, উচ্চতৰ ডিগ্ৰীধাৰী এজনেও এনে পৰীক্ষাত বহাত কোনো বাধা নাই। কামৰ ধৰণ দেখা পাই কোনোবাই যদি মনে মনে ভাবে যে স্নাতক বা স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰীধাৰী হৈ এইবোৰ কাম কৰিব পাৰিনে তেন্তে ব্যৱহাৰিক প্ৰথিৱীখনৰ এটি কঠিন সত্য আমি মনত ৰখা ভাল — Beggars have no choice.

Combined Higher Secondary Examination (CGHL)

- Postal Assitant (PA)/Sorting Assistant (SA)
- Data Entry Operator (DEO)
- Lower Division Clerk (LDC)
- Court Clerk (CC)

যদিও এই পৰীক্ষা ‘হায়াৰ ছেকেণ্ডাৰী’ পাছকৰা সকলৰ বাবে পতা হয়, উচ্চতৰ ডিগ্ৰীধাৰী এজনেও এনে পৰীক্ষাত বহাত কোনো বাধা নাই।

Combined Graduate Level Examination (CGL)

- Assitant in all central Ministries like Railway, Ministry of External Affairs (MEA), Ministry of External Affairs (Cypher), Information Bureau (IB) etc
- Assitant in AFHQ (Armed Forces Head Quarters)

- Assistant in CSS (Central Secretariat Service)
- Assistant in CVC (Central Vigilance Commission)
- Tax Assistant in CBEC (Central Board of Excise and Customs)
- Tax Assistant in CBDT (Central Board of Direct Taxes)
- UDC (Upper Division Clerk) in CSCS (Central Secretariat Clerical Service)
- Compiler in RGI (Registrar General of India)
- Statistical Investigator in MPI (Ministry of statistics and Programme Implementation)
- Assistant Enforcement Officer in DEDR (Directorate of Enforcement and Directorate of Revenue)
- SI (Sub Inspector) in CBN (Central Bureau of Narcotics)
- Sub Inspector in CBI (Central Bureau of Investigation)
- Central Excise Inspector
- Inspector in Preventive
- Examiner Inspector
- Inspector of Department of Post
- Income Tax Inspector in CBDT (Central Board of Direct Taxes)
- Divisional Accountant in CAG (Comptroller and Auditor General)
- Auditor in CGDA (Controller General of Defence Accounts)
- Auditor in CGA (Controller General of Accounts)
- Accountant in CGA (Controller General of Accounts)
- Accountant in CAG (Comptroller and Auditor General)
- Auditor in CAG (Comptroller and Auditor General)

এইখিনিতে ছাত্র-ছাত্রীৰ মনলৈ এই ভাৱটো আহিব পাৰে — পৰীক্ষাবোৰ বা কেনেধৰণৰ হয়? সকলো স্তৰৰে পৰীক্ষাতে সাধাৰণতে তলত উল্লেখিত বিভাগবোৰৰ ওপৰত পৰীক্ষা হয়।

- Reasoning (Verbal and non verbal)
- English (Grammar and non Grammar)
- Quantitative Aptitude (Arithmetic, Algebra, Data Interpretation etc.)
- General Awareness (Current affairs, Static affairs and Subject wise knowledge)

অৱশ্যে যিমানৈই উচ্চস্তৰৰ পৰীক্ষালৈ যোৱা যায় সিমানৈই প্ৰশ্নবোৰ টান হৈ যায়।

এই সম্পৰ্কে ইয়াতকৈ বেছি তথ্য দি কাগজৰ/আলোচনীৰ পৃষ্ঠা ভৰাব বিচৰা নাই। যিসকলে ইচ্ছা কৰে তেওঁলোকে ‘ৱেব ছাইট’ চাই বিস্তৃত তথ্যসমূহ আহৰণ কৰিব পাৰে। নতুন চামৰ বাবে আজিকালি ‘ইণ্টাৰনেট চাৰ্ফিং’ ভাৱৰ লগত পানী খোৱাৰ নিচিনা কথা।

লগতে এইটোও জনাই থওঁ যে উপৰোক্ত কেউটা পৰীক্ষাৰ বাবে ‘গাইড বুক’ গুৱাহাটীৰ পাণবজাৰৰ কিতাপৰ দোকানবিলাকত বিচাৰিলেই পোৱা যায়। ইয়াৰ বাহিৰেও 'Study Material' যোগান ধৰা তথা তেনেকুৱা পৰীক্ষাৰ তৈয়াৰী কৰাত সহায় কৰা অনুষ্ঠানৰ খবৰো ইণ্টাৰনেটত পোৱা যায়। গুৱাহাটীতো তেনে দুই-এক সংস্থা গঢ় লৈ উঠা বুলি শুনিবলৈ পাইছোঁ। অৱশ্যে ছাত্র-ছাত্রীসকলে তেনে অনুষ্ঠানবোৰত যোগদান কৰি পইচা পাতি জমা দিয়াৰ আগতে কিছু খবৰ কৰি লোৱা ভাল।

উত্তৰ-পূব ভাৰতত বৰ্তমানো এছ.এছ.চি.ৰ চাকৰিবোৰত কৰ্মৰত লোকৰ ৯০ ৰপৰা ৯৫ শতাংশ উত্তৰ-পূবৰ বাহিৰৰ। সেইটোৱে কিন্তু এইটো প্ৰতিপন্ন নকৰে যে আমাৰ উত্তৰ-পূবৰ ছাত্র-ছাত্রীখিনিৰ বুদ্ধি-বৃত্তি কম, বৰঞ্চ

তেওঁলোকে দুই-এটা সৰু কিটিপ (trick) নাজানে।

আমাৰ ল'ৰা-ছোৱালীখিনিয়ে বেছিভাগেই কিবা নহয় কিবা বিষয়ত এম.এ./এম.এছ.চি. ধৰণৰ ডিগ্ৰী এটা আৰ্জি লয় যিটো কৰোঁতে তেওঁলোকৰ প্ৰায় ২৩-২৪ বছৰ হৈ যায়। ইয়াৰ পিছতেই বহুতো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ক্ষেত্ৰত আমি সৰুৰেপৰা শুনি থকা শহা আৰু কাছৰ সাধুটোৰ নিচিনা ঘটনা এটা ঘটে। ইমানদিনে একেলেথাৰিয়ে পঢ়ি 'ভাগৰ' লগা বাবে অলপ 'জিৰণি' লয় ভাগৰ পলুৱাবৰ বাবে আৰু জীৱনটোক অলপ 'উপভোগ' কৰি ল'বৰ বাবে। বহুতো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এম.এছ.চি. পৰীক্ষাৰ শেষৰ দিনা হাঁহি হাঁহি কৈ যায় যে আৰু এবছৰলৈ তেওঁলোকে ৰাস্তাৰ চাইনব'ৰ্ডো নপঢ়ে। আমাৰ শিক্ষা পদ্ধতি 'শক্তি সঞ্চাৰী' নহৈ কিয় 'ভাগৰ লগা' ধৰণৰ আৰু 'ৰোমাঞ্চকাৰী' নহৈ কিয় 'আমনিদায়ক' হ'ল তাৰ বাবে হয়তো বিজ্ঞত গৱেষণাৰ স্থল আছে। যিয়েই নহওক ভাগৰ পলোৱাৰ পাছত এই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এইবাৰ সন্ধান কৰে কি কৰি ভৱিষ্যতৰ ভাতমুঠি মোকলাব পাৰি তাৰ এক ৰাস্তা। 'ঘৰৰ কাষতে' কিবা এটা হ'লে ভাল হয়। এই ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে বহু অভিভাৱকেও ভুল কৰে। তেনে এটা ঘটনা ঘটিছে মোৰ এজন পুৰণা ছাত্ৰৰ লগত। তেওঁ আক্ষেপসহ জনালে যে মাক-দেউতাকৰ উপদেশ মতে দুবছৰ কাল ঘৰৰ কাষৰে কলেজ এখনত ক'বলৈ লাজ লগা পাৰিশ্ৰমিকৰ বিনিময়ত সময় কটালে—ভৱিষ্যতে ভাগ্য উদয় হোৱাৰ আশাত। কিন্তু লাহে লাহে বুজি উঠিল যে সেই আশা ফলৱতী হোৱাৰ আশা খুবেই ক্ষীণ—ইউ.জি.চি. (U.G.C.)ৰ নতুন নিয়মাৱলীৰ বাবে। এতিয়া এছ.এছ.চি.ৰ পৰীক্ষা দিবলৈ ওলাই দেখে যে তেওঁৰ বয়সে ইতিমধ্যেই সেই পৰীক্ষাৰ বাবে নিৰ্ধাৰণ কৰা বয়সৰ উচ্চসীমা অতিক্ৰম কৰিছে। অভিভাৱকসকলৰ উদ্দেশ্যে জনাব খোজো যে ইউ.জি.চি.ৰ নতুন নিয়মাৱলীয়ে এতিয়া 'ঘৰৰ কাষৰ' কলেজখনৰ চাকৰিটো আগৰ নিচিনা সহজ কৰি ৰখা নাই। সমস্ত শৈক্ষিক ফলাফল প্ৰথম বিভাগত আৰু লগতে নেট্/প্লেট্/পি.এইচ.ডি.ৰ ভিতৰত কিবা এটা থাকিলেহে অলপ আশা থাকে, নহ'লে আশা নকৰাই ভাল। গুৱাহাটীৰ যিকোনো কলেজত তাতকৈ বহু বেছি যোগ্যতাৰ দৰকাৰ হয়। এইখিনিতে আৰু এটা দৰকাৰী কথা উনুকিয়াই থোৱাৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰিলো। নেট্/প্লেট্/পি.এইচ.ডি. দিবৰ বাবে বয়সৰ উচ্চসীমা ধৰা বন্ধা নাই যদিও এছ.এছ.চি.ৰ পৰীক্ষাৰ বেলিকা হ'লে আছে।

বেছিভাগ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ক্ষেত্ৰতেই ওপৰোক্ত ঘটনাবোৰ সংঘটিত হোৱাৰ পাছত এইবাৰ তেওঁলোকেচেপ্টা কৰে এছ.এছ.চি.ৰ 'ডিগ্ৰী লেভেল'ৰ পৰীক্ষাৰ বাবে, কাৰণ তেওঁলোক ইতিমধ্যেই এম.এ. বা এম.এছ.চি.ৰ ডিগ্ৰীধাৰী। ডিগ্ৰীৰ অহমিকাই তেওঁলোকক MTS বা CGHL পৰীক্ষাত বহাত বাধা দিয়ে। যিহেতু CGL পৰীক্ষাৰ বাবে বয়সৰ উচ্চ সীমা ২৭ বছৰ, বেছিভাগেই এবাৰ বা খুব বেছি দুবাৰ পৰীক্ষা দিব পাৰে আৰু খুব কমেইহে কৃতকাৰ্যতাৰ মুখ দেখে।

ইয়াৰ বিপৰীতে উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ বাহিৰৰ যিখিনি পৰীক্ষাৰ্থী, যিখিনিৰ ভিতৰত বহুতো এম.এ., এম.এছ.চি., ইঞ্জিনীয়াৰ, এম্.বি.এ. ডিগ্ৰীধাৰীও থাকে তেওঁলোকৰ বেছিভাগেই কিন্তু 'মেট্ৰিক লেভেল'ৰ MTS পৰীক্ষাটো দি লয় যিটোত তেওঁলোকে সহজেই কৃতকাৰ্য হয় আৰু এছ.এছ.চি.ৰ কোনো চাকৰিত যোগদান কৰে। প্ৰশ্ন উঠে, কিয় তেনে কৰে? কাৰণটো হৈছে কোনোবা এজন যদি এছ.এছ.চি.ৰ কৰ্মচাৰী হয় তেন্তে সাধাৰণ শ্ৰেণীভুক্ত (General) হ'লেও তেওঁ ভৱিষ্যতে দিবলগীয়া এছ.এছ.চি.ৰ পৰীক্ষাৰ বাবে বয়সৰ উৰ্ধসীমাৰ ক্ষেত্ৰত ৫ বছৰ বেহাই পায় অৰ্থাৎ তেওঁ ২৫/২৭ বছৰৰ পৰিৱৰ্তে ৩০/৩২ বছৰলৈ এছ.এছ.চি.ৰ পৰীক্ষা দিব পাৰে আৰু সেই ৫ বছৰৰ ভিতৰত তেওঁলোকে হয় 'ডিপাৰ্টমেণ্টেল' পৰীক্ষা দি নহয় 'হায়াৰ ছেকেণ্ডাৰী' বা 'ডিগ্ৰী লেভেল'ৰ বাবে পতা পৰীক্ষা দি ওপৰলৈ উঠাই গৈ থাকে আৰু ৩৫-৪০ বছৰমান বয়সত এজন 'গেজেটেড' বিষয়াত পৰিণত হয়।

সকলোতে থলুৱাক শোষণ কৰা, বঞ্চিত কৰা, মাহী আইৰ দৃষ্টিৰে চোৱাৰ শ্লোগান দি থকা আমি যদি এই সৰু দুই-এটা কিটিপ শিকি লৈ সাময়িকভাৱে নিজৰ ডিগ্ৰীৰ 'ভেম'টো বাদ দি কিটিপবোৰৰ যথোপযুক্ত প্ৰয়োগ কৰোঁ তেন্তে নিশ্চয় এদিন আমাৰ সুদিন আহিব, যেতিয়া আমি তেনে শ্লোগানবোৰ আঁওৰাই থকাৰ দৰকাৰ নহ'ব, কাৰণ ব্যৱহাৰিক পৃথিৱীখনত হয়তো এটা কথাই সত্য—“যোগ্য ভোগ্য বসুন্ধৰা”, সেই 'যোগ্যতা' হয়তো পৰীক্ষাৰ নম্বৰ নাইবা উচ্চতৰ ডিগ্ৰী নহৈ সৰু কিটিপ এটাও হ'ব পাৰে কাৰণ ব্যৱহাৰিক পৃথিৱীখনত সকলো 'আপেক্ষিক' (relative), ইয়াত একোৱেই 'পৰম' (absolute) নহয়। □

